

INVENTURA Erland Loe

premedia

Edícia SEVER

ERLEND LOE

INVENTÚRA

premedia

Z nórskeho originálu *Erlend Loe: Vareopptelling*, CAPPELEN DAMM a.s., 2013, preložil Jozef Zelizňák, básne z príslušných originálov preložil Milan Richter

This translation has been published with the financial support of NORLA

Vydala Premedia Group, s. r. o., Bratislava 2013
Grafická úprava textu: Izabela Koska

Prvé vydanie

Copyright © Erlend Loe, 2013
Copyright © 2013, CAPPELEN DAMM a. s., 2013
Preklad © Jozef Zelizňák, 2013
ISBN 978-80-8159-029-0

Niekoľko by povedal, že Ninu Faberovú mali v sedemdesiatych rokoch vyznamenať cenou Severskej rady za literárny prínos. Hoci si doba žiadala politickú angažovanosť, ona tvorila jemnú, takmer krehkú poéziu. Kým jej kolegovia skladali ódy na Maa, Nina sa nadchýnala krásou poľných kvietkov, vzorom na krídlach vážok a zmenami počasia v mestách, v ktorých nikdy nebola. Literárna cena aj s príslušnou finančnou odmenou putovala vždy do iných rúk. Pýšili sa ňou Dáni, Fíni, Švédi, dokonca aj Islandčania. Nine by sa zišlo uznanie aj peniaze. Na druhej strane, určite nebola jediná.

V súboji s experimentovaním s formou bola Ninina krehká lyrika odsúdená na prehru a v strete so sofistickou dvojitých či trojitých vrstiev metavýznamov nemala šancu.

Na začiatku nového tisícročia by sa jej možno konečne otvoril priestor na úspech, no jej sebadôvera už bola ta-tam a nikto, kto Ninu poznal,

nepochyboval, že jej čas vypršal. Nenachádzala pokoj na prácu, trápilo ju priveľa problémov. Hádala sa so synom, púšťala sa aj do priateľov a umárala sa sklamaná, že život s ňou zaobchádza nespravodlivo.

V priebehu niekoľkých rokov klesla celkom na dno. Bývalí kolegovia z Literárnej rady jej zabezpečili trojročné štipendium. Nevedela, ako má reagovať na toľkú štedrosť, a tak zmizla z očí. Povrávalo sa, že veľa pije a málo píše, vraj si aj našla milenca v Istanbule. No jedného dňa sa vrátila domov, konečne získala záhradku v kolónii Sogn, na ktorú celé roky čakala, a obnovila kontakt so synom Ludvigom. Pila menej, v tichosti oslávila šesťdesiate piate narodeniny.

Štrnásť mesiacov spracúvala stovky strán poznámok, čo si so sebou priniesla z Istanbulu. Texty vznikali ako po masle, priam cítila, ako pri ich písaní mladne, všetko išlo až príliš jednoducho. Keď mala hotových stosedemdesiat básní, po dvanástich rokoch mlčania konečne oslovila svojho starého redaktora Cata Volda, ženatého a rozvedeného a potom, samozrejme, opäť ženatého a opäť rozvedeného rovesníka. Hoci Cato nepatril k absolútnej špičke, ľudia ho uznávali. Časy, keď sa úprimne zaujímal o literatúru, sa už dávno skončili, no predsa si udržiaval relatívne slušný vkus. Chodil často do divadla, lyžoval a správal sa k svetu férovo. Nina opísala variácie svojho výhľadu z maličkého bytu v Istanbule v štýle francúzskych impresionistov a v zbierke Bospor zachytila najrôznejšie asociácie pri pohľade na tú istú ulicu, most, mesto aj okolitú krajinu.

Cato Vold si prečítal jej dielko a zaujalo ho. Už neveril, že Nina nájde v sebe silu písať poéziu. Spoločne vybrali osemdesiat básní, pripravených otvoriť dvere, čo boli zatvorené už celé desaťročia, a vrátiť Nine stratenú sebadôveru. Jej čitatelia pochopia, že naďalej píše – píše lepšie ako kedykoľvek predtým. Tak to aspoň vnímal Cato. Dokonca tvrdil, že jej knihu podporí aj klub milovníkov poézie. To sa napokon nestalo, no na ich spoločnom nadšení z Bosporu to neubralo. Spočiatku.

Nine sa jej nová zbierka páčila, no nebola si ani zďaleka istá, že knihu čaká víťazný pochod, o akom hovoril Cato. Svet sa zmenil. Vplyvným kritikom, s ktorými spala, aj tým, ktorých minula, už vypršal čas a nahradili ich mladé tváre s pohľadom upretým do budúcnosti. Ťažko ich dostávala do postele. Niežeby to niekedy pre priaznivú recenziu robila, no cnelo sa jej za krásnou dobou, keď sa hranice medzi autormi a ich kritikmi zotierali a ľudia z oboch brehov, ba zo všetkých brehov žili ako jedna veľká rodina. Praktické a milé súžitie. Ten vlak však odišiel už pred mnohými rokmi a v septembrové ráno v druhom desaťročí nového tisícročia bola Nina ako na ihlách. Práve jej vyšiel Bospor. Už niekoľko týždňov zápasila s nervozitou. Bola podráždená. V podstate je nervózna už posledných desať rokov. Kedysi si mohla vyberať, študovať čokoľvek si zaumieni. Aj medicínu. Teraz môže už len snívať, ako inak by sa vyvíjal život doktorky Faberovej. Skratka MUDr pred menom by vzbuďovala prirodzenú autoritu a rešpekt. A na

šesťdesiate siedme narodeniny by ju čakal celkom iný dôchodok. Mohla sa stať aj sudkyňou. Alebo si vybrať niečo pekné. Pri všetkej skromnosti – byť učiteľka. Minimálne by sa tým zaradila medzi normálnych ľudí, ktorí žijú obyčajný dobrý život, užívala by si platené dovolenky a v decembri platila polovičnú daň. Teraz sa aj sama pokladá za diletantku. Nebola ňou vždy. Prišlo to až neskôr. Verila, že s pribúdajúcimi rokmi a skúsenosťami sa do jej života vkradne pokoj a ona sa usadí, no zažívala len stres. Strach zo zlyhania každým rokom silnel. A s ním pocit, že musí svetu niečo dokázať.

Nina si o sebe myslí, že nič nevie. Zažila pár šťastných chvíľ, keď sa jej slová skladali ľahko, no netuší, ako sa jej to podarilo, a nevie to racionálne vysvetliť. Niečo v nej zrejme je, svedčia o tom vydané zbierky, no nie je jej jasné čo. Nikdy to nevedela pomenovať, prišlo to samé od seba, a keďže jej to neprinieslo ani peniaze, ani nadšenie verejnosti, rýchlo na úspech zabudla. Najmä ona sama na to zabúda, keď jej je ťažko. Často jej je ťažko.

Keď sa pokúša zhrnúť svoj život do jednej vety, hovorí si, že občas sa jej podarí čosi, na čom nezáleží, no nikdy nič, na čom záleží. Nevláda praktické a konkrétne životné kroky ani medziľudské vzťahy. Vždy nenávidela, keď sa jej ľudia pýtali na prácu. Iní ľudia majú takzvané poriadne zamestnanie, niektorí sú dokonca od-

borníci na niečo. Ľudia ich potrebujú, žiadajú si ich a sú ochotní za ich prácu platiť veľké peniaze. Panebože, povzdychla si neraz, priemerný elektrikár zarobí ročne viac, než ona dostávala vo svojich najlepších rokoch. Pritom sa vyučil raz-dva a zvyšok života robí samé užitočné veci. Ľudia vždy budú potrebovať meniť elektrické vedenie, inštalovať zásuvky, vymieňať poistné skrinky. Ninine básne nijako neovplyvňujú elektromagnetické prírodné zákony, neprispievajú k hrubému domácemu produktu, sú pre rojkov a ľudí mimo realitu. Kedysi mala svoj okruh čitateľov, no Nini- ni rovesníci, ktorí sa za mladi nadchýnali lyrikou, skončili pri čítaní životopisov politikov.

Spočiatku bola hrdá, že patrí k hŕstke idealistov, schopných cediť samotnú esenciu života a zachytávať auru každého okamihu, zatiaľ čo iní si šetria na dôchodok. Už niekoľko rokov však pohŕda každým, kto píše, vrátane seba, aj tým, čo píše a čo napísala. Nepomôže si. Aj v trýznivých momentoch jej myšlienky krúžia okolo tém, o ktorých chce písať nabudúce. Cíti akoby tlak zvnútra, nechápe prečo, no derie sa to z nej, nech sa akokoľvek bráni, dusí ju to. Už musí len začať zuby a vydržať. O dva roky ju čaká minimálny dôchodok. A s ním istota. Každý mesiac bezpečný prísun peňazí. Ak bude namáčať hrášok a občas si polievku dochutí lacnou slaninkou, prežije z pár stovák celú týždeň. Za predpokladu, že prestane piť. Už aj tak v podstate nepije.

Najväčšmi na sebe neznáša absenciu akéhokoľvek systému. Napríklad, už od mladých liet túžila po oprávnení pilotovať malé lietadlo. Ten sen len tlačí pred sebou, kým si nenasporí dosť peňazí. Sníva o tom, ako preletí ponad púšť. Z nejakého dôvodu si predstavuje práve toto. Sedí v malom lietadielku a prelieta pár desiatok metrov nad púštnou krajinou, v ktorej vietor vytvaroval piesočné duny do podoby obrovských hviezd. Fotografuje pre uznávaný časopis. Nič z toho nebude. Už to vzdala a problém nevzáí len v peniazoch. Vie, že nie je dosť precízna. Nevedela by zvážiť všetko, čo zvážiť treba. Uvedomuje si, že by vzlietla aj za nevhodných poveternostných podmienok a jej život by sa skončil malým novinovým titulkom. Športové lietadlo narazilo v hustej hmle do skaly alebo mu došiel benzín niekde nad Helgelandom. V svete lyriky jej intuícia občas pomáha, no v reálnom svete môže absencia precíznosti znamenať smrť.

Tento chýbajúci poriadok v živote ju často viedol k sebahrdaniu. Usilovala sa s tým bojovať prácou v záhradke, čítaním, kráčaním naboso po vlhkej tráve a istý čas aj alkoholom, so striedavými úspechmi. A toto septembrové ráno dosiahla jej úzkosť vrchol. Čo si počne, ak to nevyjde ani teraz? Prežije vôbec ten pocit poníženia? Rada by sa opäť postavila na nohy, splatila si dlhy a kdesi v kútiku duše by chcela aj zažiarit.

Strhla sa zo spánku. Je ešte hlboká noc. Pokúša sa opäť zaspáť, vznáša sa v akomsi polospánku,

v ktorom krásne, takmer nadpozemsky krásne tancuje, s gráciou sa vznáša uprostred ulice. Ľudia aj autá jej uhýbajú z cesty, akoby bola posvätná indická krava.

Nina už dlho túži po takomto tanci, keď sa oddá melódii, ako to robievala kedysi, a rytmus ju pohltí ako neúprosná čierna diera. Kedysi tancovala často. Celé noci. Teraz do jej života tanec nepatrí. Predstavuje si, že Bospor všetko zmení. Začnú ju pozývať na čítačky a literárne festivaly, plné vína a tanca. No najprv musí vyjsť tá prekliata zbierka básní a čitatelia ju musia prijať pozitívne. Dáni aj Švédi zachytia chýr o jej úspechu a pozvania sa začnú hrnúť. Čakajú ju dlhé pretancované noci ako kedysi.

Okolo šiestej si prizná, že sa jej už nepodarí zaspáť, a vstane z postele. Bojí sa zapnúť rádio, aby ju kritik z kultúrneho kanála P2 nezapchal pod čiernu zem, skôr než si stihne nasadiť pancier. Nejde ani po noviny. Čaká na Catov telefonát. On jej povie, ktoré noviny má čítať a ktoré nie. Prečo jej nevolá? Nina sa hnevá, lebo Cato nechápe, že mal vstať s briezdením a oznámiť jej výsledok ešte pred východom slnka. Asi by mala zmeniť redaktora. Možno aj vydavateľstvo. Dráždi ju fakt, že Cato jej na základe tipu z marketingu pred mesiacom navrhol, aby písala vlastný stĺpček v celoštátnom denníku. A Nina, oslabená rokmi prázdnoty a neúspechu, sa nechala prehovoriť. Niekoľko dní presedela doma, na jazyku cítila

vlastnú potláčanú agresivitu. A potom sa dala do písania. Jedným ťahom pera vyprodukovala nenávistný spis o postavení lyriky, o macošskej spoločnosti, ktorá s poéziou zaobchádza ešte horšie ako s detskou literatúrou, a o postavení básnikov v spoločnosti, kde nezaujímajú kritikov zrejme spôsobuje nedostatok ich kompetencie. Nešetrila nikoho. Niekoľko dní sa o jej texte diskutovalo. Rozprávala o ňom aj v rádiu, v tej chvíli cítila vietor v plachtách. Niekoľko dní stála na vrchole. Boli to pekné dni. Tešili ju podporné listy od bývalých kolegov. No keď sa vietor utíšil, uvedomila si, že urobila len po vôli marketingovému oddeleniu. A naplno na seba upozornila: Čoskoro sa zjavím s novou knihou, ešte si ma pamätáte, však? Kritici získali skutočne dobrý dôvod, aby prečítali každé písmenko z Bosporu túžiac po odplate. Cato zachytil chýr, že celoštátne denníky venujú jej zbierke titulnú stránku, čo je vzhľadom na to, že ide o zbierku básní starnúcej ženy, čosi nevídané.

Kým Nina čaká na zazvonenie telefónu, naleje sójové mlieko ježkovi. Kedysi mu dávala kravské, no už sa naučila, že to robiť nemá. Tie maličké rozkošné stvorenia neznášajú laktózu. Tá informácia v nej vytvorila stav kognitívnej disonancie. Celé roky verila, že tým maličkým zvieratkám pomáha, a v skutočnosti ich zabíjala alebo ich minimálne robila chorými a sklesými.

Poobzerá sa po svojej malej, no vzorne upravenej

záhradke, kde sa ťažké záhradné náčinie opiera o stenu, ako to videla v časopise Homes & Gardens. Keď má peniaze, vždy si ten časopis kúpi. Drobné záhradnícke pomôcky odkladá do skrinky so sklenenými dvierkami, kde má aj klíčiace zemiaky pripravené na vysadenie. V poriadku záhradky nachádza životnú istotu. Všade inde vládne chaos, preto si dáva mimoriadne záležať, aby v jej záhradke existoval systém a bola tak ozdobou celej záhradkárskej kolónie. Nekonečným zdrojom radosti sú pre ňu kvety, na rozdiel od ľudí nikdy nerobia problémy. Ľudia sa málokedy správajú ako treba, nech ich akokoľvek ofukuje.

Hoci kosila nedávno, ihneď sa jej zmocní intenzívna túžba pokosiť trávu. Musí odolať, podľa nepísaného pravidla sa tu do desiatej ráno nepracuje. Túžbe však rozkážeš len ťažko. Tráva nie je vysoká. Ale ani nízka. Trochu by ju mohla pristrihnúť.

Prišuchce sa k nej ježko. Nina ho volá Jussi. Jazyčkom hltá sójové mlieko. Nakloní sa k nemu, aby ho pohladkala. Sú kamaráti.

„Jussi, veľmi si ma potešil, že si prišiel,“ povie. „Ráno som sa cítila, akoby som bola na svete celkom sama. Keď ťa vidím, hneď mi je lepšie.“

Ježko len ďalej pije.

„Buď rád, že ti dnes nevyšla knižka,“ pokračuje Nina. „Ty nemusíš písať. Dnes ani nikdy inokedy. Šťastný si ty ježko. Ani si len neuvedomuješ, aký si šťastný.“

Jussi sa strhne, keď sa na stole v kuchyni rozdrncí Ninin mobil. Nina vojde dnu, Jussi sa za ňou ani nepozrie. Nech si Nina namýšľa

čokoľvek, Jussiho nezaujíma. Záleží mu len na sójovom mlieku. Niežeby mu Nina bola protivná, akurát k nej nič necíti. Ide mu o mlieko. Nina je len nutné zlo, vynárajúce sa súčasne s mliekom. Keď ju vidí, vie, že mlieko má na dosah. Nina si všimne jeho radostné očakávanie a vníma ho ako prejav ich spoločného puta.

Nina vie presne, čo chce dnes robiť. Pekne sa oblečie a prejde sa do univerzitného kníhkupectva v študentskej štvrti Blindern. Bude tam čítať z Bosporu a podpisovať knižky. Potom si chvíľu posedí v knižnici v štvrti Majorstuen, naobeduje sa, nazrie do výkladov obchodov, aby sa pokochala pohľadom na veci, čo sa jej páčia, no nemôže si ich dovoliť, topánky a šaty, blúzky, možno aj kabelky, určite knihy, a podvečer zamieri do Literárneho domu, kde bude podľa dohody čítať zo svojej zbierky básní. Na záver ju čaká večera s redaktorom. Takto to chodí, keď človeku vyjde kniha. Už dávno nič nevydala, a tak netuší, že večera s redaktorom je luxus, na ktorý má nárok už len pár vyvolených autorov. Večeru si zaslúžia tí, ktorí robia veľký obrat. A tí, ktorí robia malý obrat, dokonca aj veľmi malý obrat, no sú zasa mimoriadne dobrí. No tí, čo predávajú málo a sú navyše priemerní, môžu o večeri len snívať. Veci sa zmenili. Inak to pri počte kníh, čo v Nórsku vychádzajú, ani nejde. Chudáci redaktori by museli jedávať v reštauráciách niekoľkokrát do týždňa, a to od

nich nikto nemôže žiadať. Aj oni sú len ľudia. Majú rodinu, priateľov, domy a chaty. Kedysi boli šťastní, keď mali aspoň niečo z toho. Nina si však naďalej myslí, že veci sa majú ako kedysi, a Cato sa ju neunúval informovať. Aj on zrejme cíti, že je surové nepozvať starú poetku na večeru po ťažkom desaťročí a stresujúcom dni.

Jussiho plán je o čosi jednoduchší. Dopije sójové mlieko a zmizne v kríkoch. Potom sa uvidí. Je zvyknutý brať veci, ako prichádzajú.

„Ahoj, Nina. To som ja. Už si hore?“

„Či som hore? Už niekoľko hodín nespím.“

„Mal som ti zavolať skôr?“

„Áno.“

Nine sa zdá, že z Catovho hlasu cíti neistotu. Zrejme zaspal, možno večer potiahol s nejakým iným spisovateľom. Aj toto sa v posledných rokoch zmenilo. Kedysi sa nemusel starať o toľkých autorov, mal predovšetkým Ninu. Aspoň tak si to Nina pamätá. Často ju sprevádzal na cestách, dával na ňu pozor, pomáhal jej s taxíkmi, vlakmi z letiska, dorozumievaním sa a s konzumáciou alkoholu. V súčasnosti sa stýkajú len zriedka a Nina má pocit, že čoraz častejšie počuje alebo číta o iných autoroch, ktorým Cato pomohol, o debutantoch a iných figúrkach. Niektorí z nich píšú dokonca knihy, čo sa predávajú. Cato s nimi chodí na večere, trávi s nimi čas. Zmenil sa aj vzťah redaktorov k marketingovému oddeleniu vydavateľstva. Dlhé desaťročia ho tvoril jediný človek, príjemný chlapík menom Ruth, ktorý sa na jeseň chvíľu venoval marketingu, aby trávil zimu a jar v južnej Európe. Teraz sa oddelenie

rozzrástlo do takmer kozmických rozmerov, tvoria ho celé hordy ľudí a Cato sedáva na nekonečných poradách a seminároch. Posiela Nine maily a esemesky o tom, čo si títo marketingoví ľudia myslia a aké to má dôsledky pre titul knihy či vzhľad obálky.

V marci – dlho pred dokončením jesenných kníh – potrebujú krátky a pútavý text do katalógu, ktorý presvedčí kníhkupcov, aby objednali knihu, a novinárov, aby si s veľkým predstihom poznačili do kalendárov, koho začiatkom jesene pozvú na rozhovor. Nina to pokladá za choré. O Bospore sa v katalógu vydavateľstva píše: V silnej a dlho očakávanej zbierke Niny Faberovej je Bospor miestom a zároveň stavom duše, v ktorom sa prelína túžba po domove, po smrti a po živote, opisovaná sugestívnym a intímnyim spôsobom. Faberovej početných fanúšikov poteší fakt, že sa táto výnimočná autorka vracia na scénu – a píše lepšie ako kedykoľvek predtým!

Nina si ten text prečítala, až keď odišiel do tlače. Ihneď ju naplo na zvracanie. Ako sa môžu tak zle vyjadrovať? A čo má znamenať ten výkričník? Ihneď zavolała Catovi a vykričala si naňho svoj hnev. Cato jej sľúbil, že na marketingu overí, čo sa stalo. Ozve sa jej naspäť. Zavolał až o niekoľko dní a Ninin hnev sa medzičasom zmenil na rezignáciu. Cato sa jej ospravedlňoval, text písal nováčik v redakcii, ktorému treba dopriať právo na chybičky, a pre túto chybičku neprichádza do úvahy stiahnuť náklad pätnásťtisíc kusov katalógov. Nedá sa to opraviť a okrem toho tie texty aj tak každý číta len ako indíciu, čo príde.

Nikto ich neberie vážne, ľudia sa dozvedia, že si napísala nejaký Bospor a to je všetko. Nič hroz-
né sa nestalo.

To bolo v apríli. Nina sa celé leto pokúšala
zmieriť s odporným textom v katalógu, no márne.
Teraz je september, ešte je teplo, no už sa blíži
jeseň, zimné jablčka budú pekné, to vidí cez okno.

Sadne si na pohovku. Počuje, ako Cato na
druhom konci linky hľadá slová.

„Nina, zatiaľ neprišlo veľa recenzií.“

„Nie?“

„Podľa marketingového oddelenia to možno
spôsobilo rozhodnutie, že knihu budú distribuovať
v piatok. A dnes je len utorok.“

„Áno, je len utorok.“

„Myslel som si, že to postačí, no očividne som
sa mýlil.“

„Veru.“

„Cez víkend bolo okrem toho pekne.“

„To hej.“

„Nina, ale kniha je krásna. Potrebujeme sa len
obrníť trpezlivosťou.“

„Takže nijaké recenzie?“

Cato sa odmlčal akurát tak dlho, aby Nina
pochopila, že ju čaká zlá správa.

„Dagbladet.“

„Čo píš?“

„Podľa mňa ju nečítaj.“

„Kto ju písal?“

„Hádaj.“

„Neverím! Aký zmysel je dať knihu niekomu,
o kom vieme, že sa mu nebude páčiť?“

„Jednoducho si na tebe zgustol. Tešil sa, ako ti